

Book Review

Evelina Kallträsk

Att skola entreprenörer: Ung företagsamhet och den svenska skolans omvandling 1980–2011

Lund: Lunds universitet (PhD diss.)
2025, 282 pp.

Utbildningshistoria och kunskaps-historia har många utgångspunkter och forskningsintressen gemensamma. Dessa intressen överlappar särskilt tydligt i den forskningsuppgift som Evelina Kallträsk tar sig an i avhandlingen *Att skola entreprenörer: Ung företagsamhet och den svenska skolans omvandling 1980–2011*. Avhandlingen handlar om hur den SAF-sponsrade organisationen Ung företagsamhet (UF) tog sikte på skolan och både lyckades och misslyckades med att vinna gehör för en ny typ av kunskap och ett, i någon mån, nytt sätt att lära ut den; entreprenörskap genom att bilda och driva miniföretag i praktiken.

Mål och syfte

Problemformuleringen tar avstamp i en utveckling som beskrivits som nyliberal och en i både allmänt medvetande och forskning upplevd förändring av ett medborgarideal; från samhällsomhulldande medborgare till självgående. I och med att UF är en extern aktör i förhållande till både partipolitiken (näja) och skolan är det enligt Kallträsk en utmärkt organisation att studera om man vill få syn på hur nya idéer och nya kunskaper får fäste i samhället. Studiens syfte är att ”analysera hur och varför entreprenörskap blev ett kunskapsområde i skolan”, samt att med ”kunskaps-, utbildnings- och barnhistoriska perspektiv” analysera

hur UF utvecklades och mottogs under åren 1980–2011 (s. 22).

Det kunskapshistoriska perspektivet representeras främst av begreppen ”kunskaps-cirkulation” – som riktar fokus mot villkoren för kunskapens spridning; ”kunskapsinnehåll” – som är tämligen självförklarande; och ”kunskapsform” – som betecknar kunskapens formgivning (som samtidigt är materiell, visuell, strukturell och institutionell) som bidrar till dess auktorisering. Även ”kunskapsaktör” och ”kunskapsarena” blir viktiga begrepp för att beskriva UF:s agerande (som aktör) och var de agerar (företrädesvis, men inte uteslutande på utbildningsarenan). Det utbildningshistoriska perspektivet representeras av begreppen *educationalization* – som beskriver fenomenet att identifierade samhällsproblem kläs i termer av utbildningsuppdrag; och *grammar of schooling* – som syftar på det som tas för givet när ”en riktig skola” beskrivs, den underliggande grammatik av ramverk och arbetssätt (årskursindelning, klassrum och lektionsblock) som ligger till ”grammatisk grund” för det vi kallar skola. Det barnhistoriska perspektivet representeras av begreppsparet *human becomings–human beings* – där barn ofta ses som potentiellt humankapital och inte som subjekt och aktörer i egen rätt; och *hostile worlds* – som betecknar en uppdelning av livet i två delar som bör hållas isär, en rationell värld dominerad av egenintresse och en känslomässig som domineras av solidaritet. Barn ses här som opålitliga ekonomiska aktörer, samtidigt som marknadslogiken har potential att förstöra den goda barndomen, och därför ska världarna hållas isär, vilket får till konsekvens att barns ekono-

miska verksamheter inte ses som betydelsefull ekonomisk aktivitet.

Kallträsk menar vidare att studien anknyter till tre forskningslägen: forskning kring UF/entreprenörskap i skolan; forskning kring skolans utveckling och upplevda kriser; samt forskning om välfärdsstatens mer övergripande utveckling under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet.

Resultat

Avhandlingens resultatredovisning är kronologiskt upplagd med ett intressant – och i många stycken välkomponerat – oscillerande mellan historien om UF och de kontexter som den historien utspelar sig i. I det första av fyra empiriska kapitel beskriver Kallträsk vad hon kallar den kontroversiella introduktionen under 1980-talet, där UF:s försöksverksamhet och etablering sätts i relation till diskussionerna om löntagarfonderna och den förändring som både skolan och samhället genomgick under 1980-talet. UF:s verksamhet var kontroversiell, och sponsringen från Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF, numera Svenskt Näringsliv) var inte oproblematisk. Inte helt oväntat sågs UF som ett försök att etablera ett brohuvud för ideologiskt kodad kunskap och arbetsgivarnas värderingar i skolan. Kallträsk visar att UF själva ville etablera sig som politiskt obundna, men det var svårt då man mottog finansiellt stöd från SAF och Sveriges industriförbund. Vidare menar Kallträsk att det var satsningen på den lokala och regionala nivån som möjliggjorde genomslag och etablering, samt att det var kunskapsformen – det pedagogiska upplägget – som möjliggjorde UF:s genomslag hos lärarna, trots att själva kunskapsinnehållet var mer omdiskuterat under etableringsfasen.

I det andra resultatkapitlet diskuteras expansionen och konsolideringen av UF under 1990-talet. Här visar Kallträsk hur utbildningskonceptet UF:s kunskapsinnehåll också kom att gå mer i takt med tiden och 1990-talets ideologiska svängning åt nyliberalism och de värden som antogs ligga i den typ av entreprenörskap som UF stod för. Även skolans omvandling med decentralisering, friskolereform och den nya målstyrningen kom att gynna UF:s expansion och konsolidering. Kombinationen av kunskapsinnehållet och kunskapsformen kom också att ligga väl i linje med 1990-talets kombination av progressiv pedagogik och ekonomistisk skolideologi.

I det tredje resultatkapitlet bryts det rena kronologiska upplägget genom att Kallträsk backar tillbaka till 1996 och tittar närmare på ett misslyckat försök att etablera sig i grundskolan. Genom att dela 1990-talet i två empiriska kapitel som överlappar kan en framgångsberättelse ges full potential samtidigt som bakslagen inte missas. Det är ett intressant grepp av narrativanalys. Det misslyckade försöket att etablera sig i grundskolan menar Kallträsk berodde på att kunskapsformen inte anpassades till målgruppen. Även om det var en annan kunskapsform som lanserades för grundskolan (än för gymnasiet) var den alltför abstrakt och krävde för mycket av grundskolans lärare och därför slog konceptet inte igenom. Dessutom menar Kallträsk att valet att hålla grundskoleprojektet, som kallades *Plankton*, separat från den verksamhet som framgångsrikt slagit sig in i gymnasieskolan gjorde att det inte gick att dra nytta av den redan etablerade strukturen. Tiden förefaller inte heller ha varit mogen för den här typen av ekonomistisk utbildning för yngre barn.

I det sista resultatkapitlet fortsätter den mer framgångsbetonande kronologiska berättelsen, som avbröts av det föregående, och åren mellan 2000 och 2011 avhandlas. Här slog konceptet med entreprenörskapsundervisning i UF:s tappning också igenom i grundskolan genom färdigförpackade läromedel som var enkla för lärarna att använda. Entreprenörskap seglade också upp som det kanske viktigaste begreppet i utbildningspolitiken i de politiska kretsar som kom att ta ett starkt grepp om skolpolitiken efter den borgerliga valsegern 2006, vilket understödde etablerandet i grundskolan i och med att UF nu också harmonierade med skolpolitiken.

I avslutningskapitlet konstateras några viktiga resultat av studien. Bland annat att kunskapsformen har spelat stor roll, kanske lika stor roll som kunskapsinnehållet, när det gäller möjligheterna för UF att etablera sitt utbildningskoncept i skolan. Ett annat resultat som lyfts fram är hur utbildningsaktörer och samhällsförändring samspelar i etableringen av UF i skolan.

Kritik

Det kan absolut betraktas som viktigt att knyta ihop olika forskningsfält och använda begrepp från överlappande forskningstraditioner för att visa på gemensamma intressen och potentiella korsbefruktningar. En invändning som kan göras mot ett sådant sätt att arbeta är att det kan skapa onödiga oklarheter där det är mindre tydligt vilket fält man bidrar till. En fråga som kan ställas är hur studien hade förändrats om de kunskapshistoriska begreppen bytts ut mot mer klassiskt utbildningshistoriska. Ett sådant sätt att studera avhandlingen kan också bidra till diskussionen om forskningsfältens förhållande till

varandra som har diskuterats i *Lychnos* (Bergvik, Östling & Larsson 2022) och också i denna tidskrift (Lundberg 2022). Vad skulle hända med slutsatserna om vi bytte ut kunskaps-cirkulation mot *official knowledge* (Apple 2000), och diskussionen om kunskapsform till en mer etablerad pedagogisk dikotomi mellan klassisk kunskapsförmedling och mer progressiv pedagogik? Jag tror att i det förra fallet skulle Kallträsk missa en del övergripande allmängiltigt potential, eftersom kunskaps-cirkulation är ett bredare begrepp medan *official knowledge* mer handlar om vilken kunskap som är tillräckligt legitim för att uppfattas som *common sense* och därmed kan beredas plats i skolan utan tillhörande kontrovers och diskussion. Avhandlingen hade kanske betraktats som något mer ”inom” utbildningshistoria, men å andra sidan hade den ju då fallit helt utanför det kunskapshistoriska fältet.

Gällande kunskapsform hade förmodligen avhandlingen vunnit vissa analytiska fördelar om den bytt analytiskt begrepp. En analys av den mer, inom pedagogiken, etablerade dikotomin mellan klassisk kunskapsförmedling och progressiv pedagogik hade tydligare blottlagt den oheliga alliansen mellan ett ”nyliberalt” kunskapsinnehåll och den progressiva pedagogik, som i konservativa och liberala kunskapsrörelsekretsar beskrevs som ”flum” (Wedin 2015). Kanske hade det också givit incitament till att leta efter diskussioner inom konservativa och liberala skolpolitiska kretsar angående hur lanseringen av entreprenörskap som en ”learning by doing”-kunskap med tydligt progressiva förtecken, rimmar med den syn på sådan pedagogik som annars florerade inom dessa skolpolitiska kretsar.

En viktigare fråga rör den om metod. I likhet med många andra avhandlingar som anlägger ett historiskt perspektiv, saknas i stort en beskrivning av avhandlingens metod. Det framgår främst av hur avhandlingen är skriven att det är någon form av narrativ metod som används, men den beskrivs inte närmare någonsans. Trots att studien är etikprövad finns inte heller någon tydlig beskrivning av etiska överväganden förknippade med att undersöka en organisations "arkiv" som helt osorterat ligger i "verksamhetspärmar i ett källarförråd, i bokhyllor på huvudkontoret samt på hårddiskar och servrar" (s. 54) och där "korrespondens ofta enbart funnits på individuella mejlkonton" (s. 53). En diskussion om forskningsetik i förhållande till ett sådant material, med studiens forskningsfrågor i kombination med "den nära samtidens dilemman för historiker" hade varit intressant.

Avslutningsvis är det dock en mycket viktig avhandling som Kallträsk har skrivit, särskilt för det utbildningshistoriska fältet. Inte minst för den tydliga linje den drar mellan stora övergripande förändringar i samhället och det som händer i klassrummen på skolorna. Det är en avhandling som visar hur skolförändring kan gå till; hur stora diskursiva förändringar samspelar med särskilda intressen när stora utbildningspolitiska reformer – och den mer klassrumsnära praktiken – förändras. Kallträsk kan med sin studie ge ett ganska tydligt exempel på hur *educationalization* kan gå till i praktiken.

Referenser

- Apple, Michael. *Official Knowledge: Democratic Education in a Conservative Age*. New York: Routledge, 2000.
- Bergvik, Staffan, Johan Östling och Anna Larsson. "Idéforum: Hur kan idéhistoria, kunskapshistoria och utbildningshistoria utvecklas i förhållande till varandra?" *Lychnos 2022* (2022), 237–57.
- Lundberg, Björn. "Exploring the Histories of Knowledge and Education." *Nordic Journal of Educational History* 9, no.2 (2022), 1–11.
- Wedin, Tomas. "The Rise of the Knowledge School and Its Relation to the Resurrection of *Bildung*." *Nordic Journal of Educational History* 2, no. 2 (2015), 49–67.

Henrik Åström Elmersjö
Umeå universitet
henrik.astrom.elmersjo@umu.se